

“SCHIMBAREA PUTERII”

Schimbările ce au loc în viața politică, economică și social-culturală internațională, în prezent, fac obiectul unei vaste literaturi analitice. În acest context, cărțile lui Alvin Toffler constituie un eveniment. Sunt incitante și bogate în idei originale.

Formând o trilogie împreună cu “Socul viitorului” și “Al treilea val”^x, “Schimbarea puterii — cunoaștere, avuție și forță la început de secol 21”^{xx}, efectuează o analiză de adâncime a premiselor afirmării unui mod de viață fundamental diferit de cel din era industrială. Noul mod de viață se va sprijini pe un aparat economic net superior calitativ, incomparabil mai eficient decât cel din țările dezvoltate în prezent. Începuturile edificării acestui aparat influențează deja calitatea vieții tuturor categoriilor socio-profesionale, favorizându-i pe cei ce dovedesc un spirit tranzient și o înaltă capacitate de adaptare la noile ritmuri și structuri ale dezvoltării, în perioada actuală societățile înseși fiind într-o permanentă tranziție.

Referindu-se la principalele evoluții în modul și stilurile de viață din țările avansate economic, între anii 1950-2025, trilogia relevă ce se întâmplă cu oamenii când societatea se transformă abrupt renunțând tot mai mult la valorile tradiționale ce se dovedesc incompatibile cu noile structuri socio-culturale, cu afirmarea unui nou sistem de putere economică, politică și socială.

În primele două cărți, autorul se dovedește maestru în arta de a pune întrebări, tonul fiind de multe ori interogativ. În “Power shift” el formulează o serie de răspunsuri, exprimând o concepție modernă, uneori chiar excentrică, asupra rolului informației în dezvoltarea omenirii, în procesul de afirmare a noilor raporturi de putere pe plan mondial.

În continuare, ne vom referi, mai ales, la ultima carte a trilogiei, ea fiind mai puțin cunoscută cititorului român.

“Power shift” se preocupă de analiza detaliată a elementelor care converg spre edificarea unui nou sistem de generare a avuției popoarelor. Autorul demonstrează că rapidele schimbări ce au loc în prezent în majoritatea domeniilor vieții, nu sunt atât de noi sau întâmplătoare cum, din lipsa unei perspective globale asupra fenomenelor, mulți ar fi tentați să creadă. Deși forțele ce dirijează schimbarea nu sunt întotdeauna clar identificabile, ele nu sunt imposibil de înțeles și de dominat dacă le abordăm în interrelațiile lor cele mai subtile. Trecerea de la o civilizație industrială dominată de industria grea, de producțiile de masă, de tehnologii mari consumatoare de energie și intens poluante, spre o civilizație informatică și supersimbolică, în care informația este factorul cheie al dezvoltării economico-sociale, constituie fondul pe care se desfășoară fenomenul de transfer al puterii și de transformare a naturii sale. Deoarece autorul operează frecvent cu termenul de “putere” el

^x A. Toffler, *Socul viitorului*, București, Editura politică, 1993; *Al treilea val*, București, Editura politică, 1983.

^{xx} Alvin Toffler, *Power shift-knowledge wealth and violence at the edge of the 21-st century*, Nantam Books, 1990.

și altu care să le satisfacă

simte nevoia unei redefiniri a acestuia. Astfel, câtă vreme vor exista oameni care vor dori anumite lucruri, ori vor avea anumite nevoi, aceștia din urmă vor obține puterea.

Datorită evoluției neconținute a nevoilor, relațiile de putere dintre oameni se află într-o continuă schimbare. Ele sunt inerente în toate sistemele sociale și în cadrul oricărui fel de relații umane, ele constituind doar un aspect al acestora. Instrumentele și nivelurile de manifestare a puterii sunt diferite de la o situație la alta, de la o societate la alta, de la o perioadă istorică la alta.

Între numeroasele surse ale puterii, trei se detașează ca fiind fundamentale: violența sau forța, avuția materială sau banii și informația sau cunoașterea. Ele pot lua diferite aparențe. Violența, de exemplu, nu trebuie să se manifeste ca atare pentru a-și dovedi eficiența. Este de ajuns conștiința existenței sale potențiale pentru ca ea să-și exercite puterea. Amenințarea cu forța are uneori efecte chiar mai profunde decât însăși exercitarea forței. Și celelalte două simboluri ale puterii, prin prezența lor în conștiințele oamenilor, produc anumite efecte. Prin efectele lor, cele trei surse ale puterii au rol de monedă a puterii, oricare dintre ele putând comanda sau controla, în anumite situații, pe celelalte. Ele formează triada puterii, chiar dacă nu toate transformările și transferurile de putere sunt un rezultat direct al folosirii acestor surse (unele schimbări în raporturile de putere pot apărea și ca urmare a intervenției unor evenimente naturale — ex.: decesul etc.).

Dintre cele trei, violența are efectele cele mai nocive. Umbra violenței este percepută chiar și când meditam la forța legii, care stă în spatele oricărui act emis de vreo instituție a statului. Mereu prezenta și necesara amenințare cu violența oficială în societate ajută la funcționarea sistemului, dă putere de lege contractelor, reduce crima, asigurând, în mod paradoxal un curs al vieții sociale în care exercitarea efectivă a violenței devine o excepție. Dar chiar și ca formă a puterii oficiale, amenințarea cu violența produce tensiuni și rezistență socială. Întotdeauna victimele ori supraviețuitorii ei vor plăti violența prin violență. Principala caracteristică a acestei surse de putere este inflexibilitatea. Ea poate fi utilizată doar pentru a pedepsi, pentru a constrânge. Este deci puterea de cea mai joasă eficiență și calitate.

Avuția materială, banii constituie un instrument mult mai evoluat. Și puterea banilor poate pedepsi dar ea poate să ofere și recompense. Puterea avuției materiale de a influența viețile și acțiunile oamenilor este mai flexibilă și are, deci, o calitate medie. Ea poate fi convertită în multe alte forme de instrumente ale puterii.

Cea mai înaltă calitate a puterii, care reprezintă mai mult decât abilitatea de a influența comportamentele oamenilor în direcții nepreferate de ei, este cunoașterea sau informația. Cunoașterea reprezintă sursa de putere cu cel mai înalt randament social. (Randamentul social înalt fiind dat de abilitatea de a folosi surse de putere cât mai reduse și mai puțin creatoare de tensiuni sociale, pentru realizarea scopurilor sociale). Cunoașterea poate, cel mai adesea, să-i determine pe oameni să se comporte astfel încât, între preferințele lor și mijloacele de a îndeplini un scop social, să nu existe incompatibilități. Acțiunea pe baza propriei cunoașteri și convingeri este cel mai puțin generatoare de stres și tensiuni sociale.

Dintre cele trei surse de putere, controlul social exercitat prin cunoaștere și informație este cel mai complex și mai eficient. Informația poate fi utilizată în orice scop: pentru a pedepsi, a recompensa, a convinge, a transforma calitatea oamenilor. Ea poate transforma dușmanii în aliați și reușește mai bine decât celelalte surse să controleze și să înlăture efectele nedorite ale exercitării puterii.

Maximum de putere se află, desigur, la dispoziția celor care pot controla ^{trei surse} trei surse, conjugându-le în mod inteligent. Relațiile dintre cele trei surse ale puterii definesc natura oricărei societăți.

Cunoașterea, prin intermediul legăturilor sale determinate cu celelalte două surse ale puterii sociale, este agentul principal în cadrul revoluției ce are loc, în prezent, în domeniul relațiilor de putere pe plan social. Nimeni, în istoria trecută a omenirii, nu și-ar fi putut imagina măsura în care forța și avuția materială a popoarelor depind, astăzi, de nivelul atins în cunoaștere.

Analiza diferențelor și asemănarilor dintre cele trei surse ale puterii relevă multe alte aspecte interesante pe care doar lecturarea cărții le poate oferi cititorului. Conceptul de "triadă a surselor puterii" îl conduce la o cunoaștere extrem de amară. De-a lungul ultimilor 300 de ani de istorie, lupta politică între țările industrializate s-a dus în planul obținerii unei cât mai mari avuții materiale. Cele mai numeroase bilanțuri răspund în prezent la întrebarea "cine obține cât" în unități de măsură predominant cantitative. Termeni ca "stânga", "dreapta", "capitalism", "socialism" etc. au dezbătut pe toate fețele această chestiune fundamentală. Cu toate acestea, în prezent, avuția materială este sursa de putere cea mai deficitar distribuită pe planeta noastră. Ea constituie o permanentă și inepuizabilă sursă de tensiuni și conflicte sociale. Și totuși, handicapul cel mai greu de depășit nu este acela al diferențelor de educație și instruire, decalajele în planul cunoașterii și al informației. Controlul asupra cunoașterii va fi cheia succesului în lupta pentru putere în orice instituție umană a viitorului. Aceasta deoarece viața se va desfășura într-o economie mondială supersimbolică, o economie în care "computerele" și "cognitariatul" vor avea roluri de importanță egală, cu cea deținută de "industria grea" și "proletariat" în epoca industrializării. Coliziunile dintre forțele ce favorizează afirmarea acestui nou sistem și cele ce țin de trecutul industrial se concretizează în nenumăratele conflicte economice și social-politice ale timpurilor noastre, ele excedând ca importanță istorică divergențele dintre capitalism și socialism, dintre S.U.A. și Europa ori S.U.A. și Japonia. Trecerea la o economie informatizată în cel mai înalt grad implică un masiv transfer de putere dinspre elitele economiei tradiționale spre cele ale economiei moderne în care experții în cibernetică și informatică vor ocupa un loc privilegiat, tradiționaliștii având de ales între a se adapta rapid ori a dispărea din schemele puterii. Deja, noul tip de economie i-a recompensat masiv pe cei care i-au anticipat primii efectele. Dacă lista celor mai bogați oameni ai epocii industrializării enumeră pe primele locuri pe producătorii de autoturisme, pe magnații petrolului, pe bancheri — a căror bogăție a luat ființă preponderent din organizarea unui aparat economic în care forța de muncă era relativ ieftină iar materiile prime existau din belșug, în prezent șapte nume de pe lista celor mai bogați zece americani (publicată de magazinul "Forbes") și-au constituit averile mai curând în domeniul comunicațiilor, computerelor (software) și al serviciilor, decât în domeniul industriei sau în latura hardware a producției de calculatoare. În această economie în care pe măsura schimbărilor structurale în afaceri, banii, la rândul lor, vor deveni supersimbolici și superspecializați, nu vor reuși decât personalitățile strălucite cu o înaltă dexteritate în înțelegerea și utilizarea simbolurilor. Iar acea "gherilă" a investigatorilor care își vor asuma marile riscuri financiare, va reuși în măsura în care va deveni antibirocrațică și va afirma remarcabile calități în sfera dobândirii și utilizării profitabile a informațiilor. Mutațiile se vor produce, deci, nu numai în bazele și formele puterii ci și în stilurile ei. Această schimbare stilistică va reflecta schimbarea nevoilor umane. Însăși pirateria secolului XXI se va manifesta cu predilecție în domeniul electronicii și informaticii. Mixul puterii se transformă deci pe măsură ce ne îndreptăm spre acel tip de societate în care avuția nu mai este preponderent elementară, de ordin substanțial, ci conceptuală, de ordin informațional. O

evoluție similară se va înregistra și în lumea capitalului. De unde în epoca industrială capitalul era de natură substanțială (îl aveai ori nu), în economia simbolică, proprietatea asupra informațiilor va fi mult mai greu de dovedit și păstrat. Capitalul tradițional are un caracter finit și o valoare de întrebuințare relativ limitată. Capitalul bazat pe cunoaștere va fi exhaustiv și nonexclusiv. El își pierde treptat forma tangibilă (ori această formă va deveni cel mai puțin importantă). El va deveni un sistem de suporturi informaționale, un depozit de informații active. Simbolistica economică (ca, de altfel, în toate domeniile cunoașterii) va deveni tot mai sintetică (se vor calcula indici ai unor indici, ori derivați ai unor derivați etc.) și în paralel vor crește adâncimile specialităților economice.

Însuși sistemul monetar internațional va suferi transformări care îl vor face de nerecunoscut, comparativ cu cel actual. Bancnota de hârtie, contemporană cu liniile de asamblare a producției de masă va deveni un simbol al unei epoci industriale apuse extrem de primitive. Modalități de plată mai eficiente și mai sigure vor lua locul operațiunilor bancare de astăzi. Bani electronici, bani programabili pentru scopuri concrete, cărțile de credit etc. vor produce schimbări fundamentale în sistemul bancar de astăzi. Operațiunile bancare vor deveni tot mai rapide iar băncile vor forma sisteme tot mai integrate și tot mai puțin expuse riscurilor de orice natură. Avuția va deveni preponderent simbolică și tot astfel, puterea ce va deriva dintrânsa.

Relațiile dintre clasele sociale, rase, sexe, profesii, națiuni ori grupuri sociale sunt într-o schimbare permanentă ca urmare a schimbărilor de ordin demografic, ecologic, tehnologic, cultural etc. Toate aceste schimbări pot fi generatoare de conflicte sociale și duc la redistribuții ale surselor de putere. A. Toffler este un adept al teoriei naturii conflictuale a societății umane. Conflictul social este un fapt inevitabil, afirmă el, dar lupta pentru putere socială nu este în toate formele sale nocivă. Practic este imposibil ca în toate sistemele ori subsistemele sociale să existe un echilibru perfect și puterea să fie distribuită în mod egal între oameni sau chiar între toate grupurile. Desigur, grupurile totalitare nu pot fi tolerate; ele prin acumularea unor tensiuni sociale insurmontabile își pregătesc propria distrucție. Totuși, într-un anumit grad, inegalitatea socială este o funcție a schimbării. Egalitatea socială perfectă implică stagnare socială și nu este doar imposibilă ci și de nedorit. Existența într-o anumită măsură a inegalităților sociale nu este deci, în sine, imorală. Imoral este acel sistem care îngheață distribuția deficitară a surselor puterii sociale. Și este cu atât mai imoral cu cât distribuția deficitară are la bază criterii sociale, etnice etc.

În prezent, cunoașterea — ca sursă de putere socială — este cel mai deficitar distribuită, comparativ cu forța și avuța materială. Deci redistribuția cunoașterii (și în principal a cunoașterii despre distribuția cunoașterii) este, în prezent, cea mai importantă și ea poate duce în mod implicit la o redistribuire mai puțin dezechilibrată a celorlalte surse de putere. Supraconcentrarea de resurse ale puterii este periculoasă (ex. Stalin, Hitler etc.) ca și supradiluarea acestora. Ambele au consecințe dezastruoase pentru societatea umană. A judeca în ce măsură puterea este supra ori subconcentrată este similar cu a distinge între o "ordine socială necesară" și un "surplus de ordine socială". Opoziția față de impunerea unui "surplus de ordine socială" este nu numai morală dar și absolut indispensabilă pentru afirmarea ideii de libertate socială și individuală.